

De abdij te Sint-Winoksbergen in de vroege middeleeuwen

Dr. Nikolaas Huyghebaert O.S.B. (†)
buitengewoon docent aan de Université Catholique
de Louvain
Brugge (B)

De ruïnes van de St.-Winoksabdij aan de rand van het Vlaamse stadje Sint-Winoksbergen (Bergues) worden nog steeds druk bezocht. Dit klooster heeft een grote rol gespeeld in het religieuze leven van het oude graafschap, zodat het nuttig lijkt haar oorsprong en eerste ontwikkeling nog eens na te gaan.

De stad Sint-Winoksbergen duikt in de negende eeuw op als een schakel in de reeks versterkte plaatsen (*castra*, burgen) door graaf Boudewijn II opgericht om de Vlaamse kust tegen de invallen van de Noormannen te verdedigen. Hoogstwaarschijnlijk was Sint-Winoksbergen reeds een landelijke nederzetting, want in plaats van een „castrale” kerk, toegewijd aan de Moeder Gods, zoals bijv. te Brugge (de latere St.-Donaaskerk) of te Veurne (de latere St.-Walburgakerk), had zij een eigen parochiekerk, waarvan de naam, de St.-Pieters-en-Martinuskerk, een betrekkelijk hoge ouderdom doet vermoeden.

Toen Sint-Winoksbergen door een wal rondom de stad versterkt was, diende haar parochiekerk tevens als castrale kapel; zij behoorde dus, naar het toen heersende gebruik, tot een collegiale kerk te worden omgevormd; d.w.z. dat zij door een kleine groep *clerici* bediend zou worden, die zich dan langzamerhand tot een „kapittel” zou ontwikkelen.

Maar de stichting van een kapittel vraagt een aanzienlijke dotatie. Boudewijn zorgde daarvoor. Over het oorspronkelijke domein van het Sint-Winokskapittel weten wij nauwelijks iets.

De abdij van Sint-Winoksbergen, uit Antonii Sanderi, *Flandria Illustrata sive Comitatus ipsius descriptio* (1732).

Heel toevallig vernemen wij, uit één van de eerste *Miracula S. Winnoci*, dat het landgoed (de villa) Zwevezele vroeger deel had uitgemaakt van dat domein en dat het aan een meier, Adalardus geheten, werd toevertrouwd. Omstreeks 1015, in een tijd van hongersnood, ontsnapten de lijfeigenen van Zwevezele en werden te Bonen door een zekere Mirolf aangehouden om als slaven te worden verkocht. Van Zwevezele vernemen wij een halve eeuw later niets meer: in 1067 bezat de Sint-Winoksabdij geen enkele villa meer, zoals wij verder zullen zien. In de middeleeuwen hing de vermaardheid, en dus voor een deel de stoffelijke welstand van een geestelijke communitieit af van de aanwezigheid van befaamde relikwieën. Boudewijn II zorgde daar eveneens voor. Hij liet het lichaam van een oude Schotse of Bretoense heilige, de H. Winnocus of Winok, die in de zevende eeuw te Wormhout had geleefd en daar nog steeds rustte, naar Sint-Winoksbergen overbrengen. Die plechtige overbrenging, de *translatio* zoals men die noemde, vond plaats op 30 december 899 (of wellicht in 900).

Een eeuw later, rond het jaar 1000, herbouwde graaf Boudewijn IV (988-1038) de Sint-Winokskerk wat hoger op de Groeneberg, buiten het *castrum* van Sint-Winoksbergen, en verplaatste eveneens de gebeenten van de H. Winnocus.

Zeer waarschijnlijk werd toen de verering van de koning-martelaar van Northumbrië, de H. Oswald, te Sint-Winoksbergen ingevoerd. In ieder geval waren rond 1050 de monniken van de Sint-Winoksabdij in het bezit van enkele „relikwieën” van die heilige koning. Hoe waren zij te Bergen beland? Geen enkele bron licht ons hierover in. Vermoedelijk hadden de kanunniken ze van de echtgenote van Boudewijn IV, gravin Otgiva, kleindochter van Siegfried II, graaf van Luxemburg en leke-abt van Echternach, gekregen. Haar oom, Hendrik I, was eveneens graaf van Luxemburg en oppervoogd van Echternach. Echternach, een stichting van de H. Willibrord, is op het vasteland het eerste vereringsoord geweest van de H. Oswald. Het staat vast dat Willibrord enkele splinters uit de houten paal waarop koning Penda eens het hoofd en de afgesneden handen van de H. Oswald had geplaatst, naar Echternach had meegebracht. Hoe dan ook, pas in 1221 kwamen de monniken van Sint-Winoksbergen in het bezit van enkele lichamelijke relikwieën van de koning-martelaar. Niettemin werd het Sint-Winokskapittel vanaf de dagen van Boudewijn II het centrum van een bloeiende verering voor de Angelsaksische koning, in de Westhoek en in heel West-Vlaanderen.

Toen de kanunniken van het Sint-Winokssticht plaats maakten voor benedictijnse monniken, namen deze laatsten de verering voor de heilige Winnocus en Oswald over. Weldra zouden zij er nog de verering voor de H. Lewina, een Engelse maagd, aan toevoegen. Want intussen was het Sint-Winoksbergense kapittel een benedictijns klooster geworden.

Hoe, wanneer en waarom is dit geschied?

De beslissing om de seculiere kanunniken door benedictijnse monniken te vervangen, werd door graaf Boudewijn IV genomen. Over die gebeurtenissen zijn wij tamelijk goed ingelicht én door de kroniek van de Sint-Bertijsabdij én door de oorkonde die graaf Boudewijn V in 1067 aan zijn geliefde abdij schonk.

Daar vernemen wij dat de oude kanunniken „wulps en weelderig” leefden. Laten wij daaronder verstaan dat zij, te goed bedeed, een gemakkelijk, werelds leven dachten te mogen leiden en hun geestelijke plichten te kunnen verwaarlozen. Voor

hun bijzitten en kinderen hadden zij de goederen van het sticht voor een groot deel ontvreemd om ze aan hun onwettige kroost na te laten. Maar die kanunniken behoorden nu eenmaal tot de adel, zodat het voor de graaf heel moeilijk viel de verduisterde goederen terug te eisen.

Daarbij moet nog gezegd worden, dat Boudewijn IV een uitgesproken bewondering koesterde voor het hervormingswerk van de grote Lotharingische abt Richard van Sint-Vanne (†1048), die in de Vlaming Poppo van Deinze († 1049) een gelijkwaardige medewerker had gevonden. De Lotharingische kloostergebruiken (*consuetudines*) zouden aan al de Vlaamse abdijen worden opgelegd. Zo kreeg in 1021 de monnik Rodericus uit de Sint-Vedastusabdij te Atrecht, opdracht om ze in de Sint-Bertijsabdij toe te passen. Een jaar later werd Rodericus verzocht de Benedictijnse regel en de gebruiken van Sint-Vanne in Sint-Winoksbergen in te voeren.

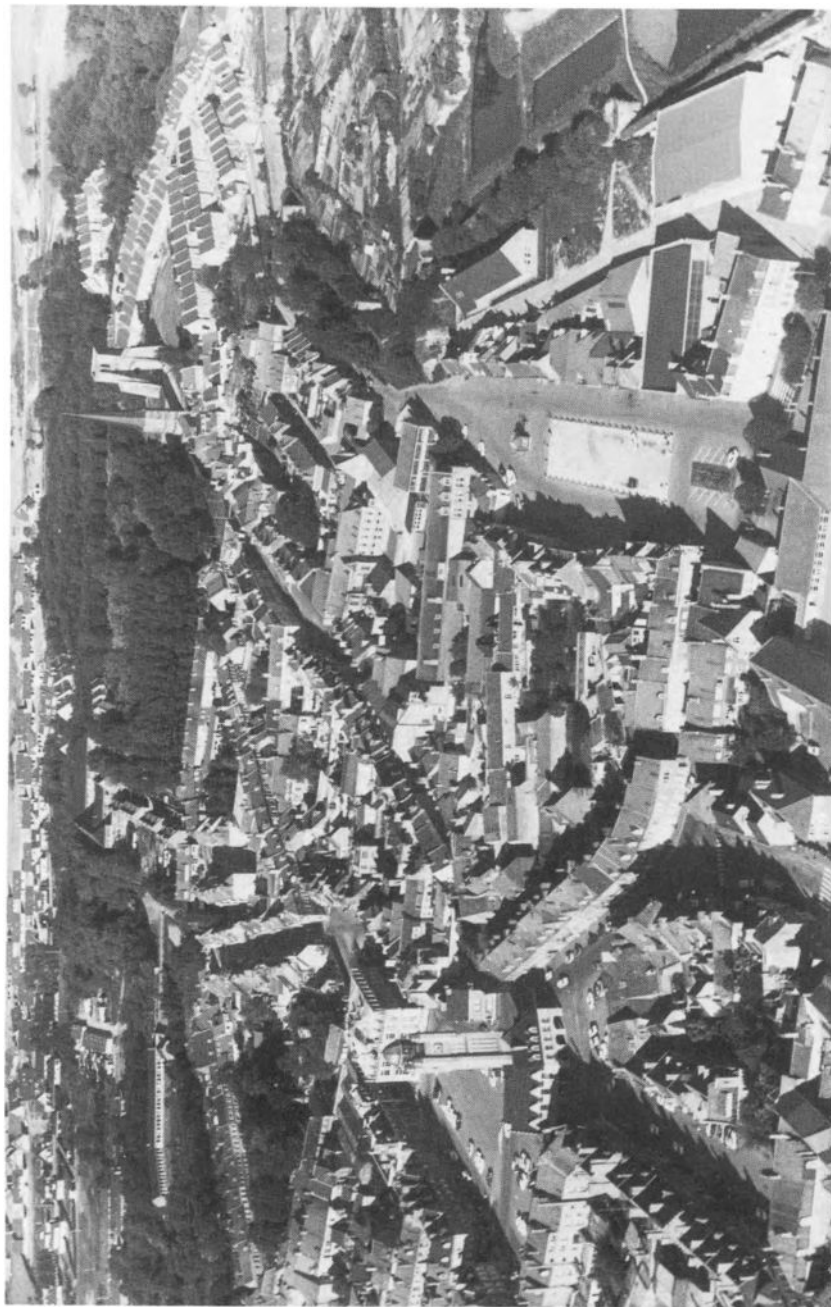
Daar de laatste kanunniken hun sticht zo goed als uitgeroofd hadden achtergelaten, had de benedictijnse communiteit op haar beurt dotaties nodig. Dit kon gebeuren met kerkelijke goederen, zoals tienden en patronaatsrechten (*altaria*), of met onlangs in cultuur gebrachte gronden langs de zee kust. Dit kon natuurlijk niet op één dag gebeuren. Het is begrijpelijk dat de nieuwe dotatie eerst op 27 mei 1067, dat wil zeggen kort vóór de dood van Boudewijn V, door de graaf plechtig werd goedgekeurd. Zij behelsde namelijk de kerken van Sint-Winoksbergen, Wormhoudt, Warhem, Hoymille, Quaedrypre, Spicere, Ghyvelde, Uxem, Duinkerke, Coudekerke, Sintene en Zuidcote; de *bodium* (d.w.z. de twee derden van de tienden) Choques, Bissingsele, Crochten, Steene, Bieren, Tetingghem, Kilken, Onchtingesele, Houtkerke en Snaaskerke.

Het bezit van zovele kerken en tienden bracht nogal wat verantwoordelijkheid met zich mee: de abten van Sint-Winoksbergen hadden dan ook voortaan een belangrijke plaats in de kerkelijke organisatie van het bisdom Terwaan; zij moesten de bisschoppelijke vergaderingen, de tweejaarlijkse synoden bijwonen en voor het tot stand komen van de kerkelijke gebouwen en hun onderhoud instaan. Daar zij minstens twaalf pastoors mochten benoemen, hebben zij ongetwijfeld hun

stempel op het religieuze leven in de Westhoek gedrukt. Toch mag men de rechtstreekse invloed van de benedictijnse monniken op de bevolking van onze gewesten niet overschatten.

Zeker hebben de monniken van onze oudste abdijen, voornamelijk die van de Sint-Bertijnsabdij, een grote rol gespeeld in de kerstening van West-Vlaanderen. Maar dat was nog vóór de tijd van Karel de Grote. Zij waren eigenlijk nog geen „benedictijnen”, eerder wat men tegenwoordig „Iro-Columbaanse” of „Iro-Frankische” monniken pleegt te noemen. Het was de tijd van de zogenaamde *regula mixta*: ieder klooster volgde zijn eigen regel die voornamelijk steunde op de verordeningen van de H. Columbanus, maar die in een steeds grotere mate door de voorschriften van de benedictijnse regel werd beïnvloed. Ondanks hun ascetische levenswijze waren die monniken zeer actief, en achtten de verkondiging van het Evangelie als een van hun belangrijkste opdrachten. Daarom waren hun abten ook heel vaak met bisschoppelijke waardigheid bekleed en toonden ze zich soms heel onafhankelijk van de plaatselijke bisschoppen, die overigens hun eigen activiteiten meestal beperkten tot de bevolking van de oude steden, de bisschoppelijke *civitates*. Met de komst van de Karolingers zou die toestand veranderen. Onder invloed van de pauselijke legaat bij de Franken, de H. Bonifacius (+754), zouden de vorsten de regel van Sint-Benedictus aan al de kloosters van het Frankische rijk opleggen. Deze maatregel, die niet in enkele jaren overal kon worden ingevoerd, werd nog verscherpt op de beroemde synode van Aken (816). Tevens werd het gezag van de diocesane bisschoppen verstevigd; kloosterbisschoppen werden niet meer toegelaten. De organisatie van het benedictijnse leven onder leiding van de grote abt Benedictus van Aniane legde voortaan het accent op het cenobitisch en liturgisch doel van deze instelling. Van nu af aan zouden de monniken aan het onderhouden van de clausuur streng worden herinnerd.

De invoering van de Clunisiaanse gebruiken die, in het begin van de twaalfde eeuw, haast alle Vlaamse abdijen betrof, zou deze tendens nog versterken. De uitbreiding van de liturgie, de verlenging en de toenemende solemnisatie van het koorbed

Luchtfoto met boven rechts de ruïnes van de abdij van Sint-Winoksbergen.

verhinderde de monnik zijn abdij nog te verlaten, en bracht hem langzamerhand in een soort geestelijk getto, waarin hij tot aan de Franse revolutie zou blijven leven.

Toch hadden de monniken, zowel in hun rol van „kerkpatronen” als van grootgrondbezitters en beheerders van uitgestrekte landerijen, nog wel contacten met de bevolking van het platteland. Terwijl de cisterciënsermonniken hun domeinen door hun bekwame lekebroeders lieten bewerken, hebben de benedictijnen steeds een beroep gedaan op lekehandwerkers. De monniken waren in het algemeen welwillende en gematigde heren, en hebben hen nooit onrechtvaardige eisen gesteld. Integendeel, in het feodale tijdperk hebben de abten steeds gevochten om hen tegen de dwingelandij van de wereldse heren uit de buurt te verdedigen, en om de vrede op het platteland te bewaren.

Voorals bedevaartoord konden de benedictijnse kloosters een religieus contact met de bevolking bewaren. Daarom was de aanwezigheid van relikwieën in de abdiijkerken van groot belang, wat wij nu nauwelijks kunnen begrijpen. Vandaar ook de betekenis van die talrijke heiligenlevens die zo naarstig in de kloosters werden geschreven en onvermoeibaar werden herschreven. De prediking van de monniken in de elfde-twaalfde eeuw is hoofdzakelijk een hagiografische prediking geweest. Indien de heiligen als bemiddelaars mogen gelden tussen de monniken en Christus, dan is het ook redelijk om te zeggen dat zij de voornaamste bemiddelaars waren tussen de benedictijnse monniken en het gelovige volk. Te Sint-Winoksbergen hebben de heilige Winnok en Oswald en, in een mindere mate, de heilige Lewina en Idisberga deze rol vervuld, en zo voor de „uitstraling” van dit klooster gezorgd.

Uit wat wij reeds gezien hebben, blijkt dat Sint-Winoksbergen een „grafelijke” abdij was. Zij werd door de graaf van Vlaanderen gesticht, door hem tot tweemaal toe gedoteerd en door zijn bemiddeling meermaals hervormd. In middeleeuws perspectief betekende dit dat hij ze als zijn bezit zag. Dit had allerlei gevolgen, waardoor men de geschiedenis van dat klooster beter zal begrijpen.

Als eerste: de veelvuldige aanwezigheid van de graaf op de

De „Blauwtorre” van de abdij van Sint-Winoksbergen.

De „Piektorre” van de abdij van Sint-Winoksbergen.

Groeneberg. Informaties over graaf Boudewijn V en diens echtgenote, gravin Adela van Frankrijk, hebben we dankzij de monnik Drogo, die beide prinsen mocht benaderen en ze terloops in enkele passages van zijn werk zeer levendig schetste: de vrome en tevens nieuwsgierige gravin, zo gemakkelijk in haar gebeden verstrooid, de gevreesde en toch aarzelende graaf Boudewijn, bevreesd om met te machtige leenmannen in botsing te komen. Beide prinsen bewoonden regelmatig de kloosters van hun graafschap, vooral die zij zelf hadden helpen bouwen. In zijn laatste jaren moet Boudewijn V vaak te Sint-Winoksbergen te vinden zijn geweest. Nog kort vóór zijn dood (1 september 1067) gaf hij aan de monniken van de Sint-Winoksabdij de belangrijkste oorkonde waarover wij het reeds hebben gehad.

Ten tweede, omdat zij hun abdijen rijkelijk hadden begiftigd, meenden de graven die kloosters ook bij gelegenheid te mogen belasten. Dat gebeurde op een manier die vanaf de tijd van de „gregoriaanse” hervorming op een heftig verzet zal stuiten. Zij eisten namelijk bij elke benoeming van een nieuwe abt een *jus redemptionis*, d.w.z. een verheffingsrecht, dat de kloosters met andere lenen gelijk stelde. In de ogen van de hervormers werd

dit gebruik - voor hen een misbruik! - als „simonie” bestempeld; met andere woorden, als heiligschennis wat betreft de gewijde zaken. Een vergissing die tot betreurenswaardige gevolgen zal leiden voor vele abdijen. Ook voor de Sint-Winoksabdij. Abt Ermengerus die in 1068 Rumoldus was opgevolgd, werd in een concilie dat in 1078 te Poitiers plaats vond, door enkele van zijn monniken van simonie beschuldigd, en door de onverbiddelijke pauselijke legaat Hugo van Die genadeloos afgezet. De aanstoker van die moeilijkheden blijkt een zekere Ingelbrecht te zijn, die dacht hierdoor zelf abt te kunnen worden. Zijn voornaamste aanspraak hierop was zijn verwantschap met het grafelijk huis: zijn moeder, of wellicht zijn grootmoeder, was namelijk Gisla van Luxemburg, echtgenote van Radulfus I van Aalst, zuster van gravin Otgiva; deze laatste was de grootmoeder van graaf Robrecht de Fries.

Ingelbrechts pogingen lukten niet meteen. De hervormingspartij in het bisdom Terwaan, de reguliere kanunniken van Watene, gesteund door de oude gravin Adela, moeder van de Fries, zorgden ervoor dat Ermengerus werd vervangen door een monnik van Sint-Airy te Verdun, een zeker Manasses.

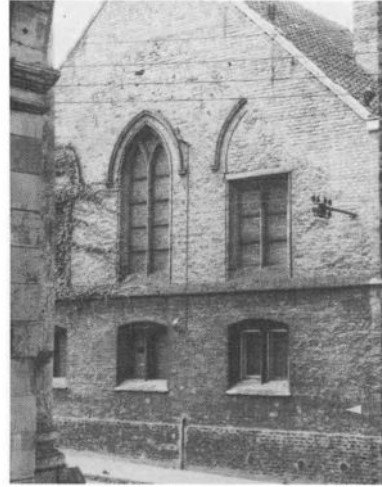
De nieuwe abt ondervond vlug moeilijkheden, zowel met de bisschop van Terwaan, de onstuimige Hubertus, als met de graaf zelf. Na de dood van Adela, werd hij, rond 1083, op zijn beurt door graaf Robrecht afgezet, zodat Ingelbrecht alsnog de abtstaf kon verwerven.

Ingelbrecht stierf als abt in 1103 of kort tevoren. Op zijn sterfbed bekende hij zijn schuld. Met goedkeuring van het pauselijke hof werd Ermengerus in ere hersteld en kwam opnieuw aan het hoofd van zijn communiteit.

De graven meenden ook verantwoordelijk te zijn voor het handhaven van tucht en godsdienstige ijver van hun monniken. Na de pijnlijke gebeurtenissen die de abdij op de Groeneberg zo diep hadden geschokt, verscheen deze nu als een *ecclesia desolata*, een verwoest heiligdom. Op verzoek van Lambertus, de invloedrijke abt van St.-Bertijns, en van de bisschop van Terwaan, Jan van Waasten (1099-1130), werd de Sint-Winoksabdij „hervormd”, ditmaal door de invoering van de gebruiken van Cluny. Graaf Robrecht II hielp hierbij een

De toegangspoort tot de abdij van Sint-Winoksbergen.

Ruïne van de abdij van Sint-Winoksbergen.

handje en benoemde Hermes als abt, waarschijnlijk in 1106. Hermes was prior in Sint-Bertijns geweest en had een tijdje in Cluny verbleven.

De hervorming was niet meteen een succes. Hermes had alles „verwoest en onafgewerkt” gevonden. Hij moest eerst voor het herstel van het kloosterdomein zorgen. Maar zijn gestrengheid begon sommigen zwaar te wegen. Zij beschouwden hem nu als een „nieuwe onbarmhartige Pharao”. Tot hij eindelijk tot ontslag gedwongen werd. Later betreurde hij zijn zwakheid, en probeerde de teugels weer in handen te krijgen, echter tevergeefs. Teneergeslagen trok hij zich terug in een kerkje dat ressorteerde onder een klooster in Reims. Hij stierf daar als kluizenaar.

De hervorming en het volledig herstel van de abdij schijnt in de loop van de twaalfde eeuw verwezenlijkt te zijn, onder de abtperiode van Thomas (1121-1130) en van Alfgerus (1130-1148), waarover wij, jammer genoeg, door de schaarse bronnen slecht worden ingelicht.

Alfgerus moest zijn abdij, die op 5 september 1123 „tot aan de grond” door brand werd verwoest, volledig herbouwen. Pas in 1133 kon de abdiijkerk door bisschop Milo I van Terwaan worden ingewijd, in aanwezigheid van graaf Diederik van de

Elzas, en van talrijke bisschoppen, abten, aartsdiaken en proosten.

Wij kunnen het wat betreft de geschiedenis van de Sint-Winoksabdij hierbij laten. Vijfenzestig abten, goede en minder goede, bekwame en minder gelukkige, geleerde en royaal levende, volgden elkaar op tot aan de opheffing in 1791 door de Franse Revolutie.

Die geschiedenis was zeer bewogen en meer dan eens ongelukkig. Meermaals werd het klooster volledig of gedeeltelijk door brand, of door invallers verwoest. De zogenaamde „kruistocht” van de Engelse bisschop van Norwich in 1383-1384 was eveneens noodlottig. Daarom zijn er voor de middeleeuwen zo weinig bronnen voorhanden: geen enkele oorkonde, slechts een klein cartularium wordt in de bibliotheek van de Bollandisten te Brussel bewaard; een kroniek in 1383 meegenomen belandde te Compiègne, waar zij in de zestiende eeuw spoorloos verdween. Slechts een middeleeuws handschrift met de werken van de monnik Drogo wordt nog in Sint-Winoksbergen bewaard (hs. 19); een ander werd onlangs in de Bibliothèque Nationale te Parijs teruggevonden (lat. hs. 5296 B). Alles wat er nog van de Sint-Winoksabdij te vinden is - en dit is ook niet te onderschatten - behoort tot de latere tijden, namelijk een zeer rijke verzameling gedrukte boeken en schilderijen die heden te Sint-Winoksbergen zelf ofwel in het museum te Duinkerke hangen.

Maar laten wij naar de elfde eeuw terug keren. Het was een bloeiende periode voor het monastieke leven op de Groeneberg. Onder invloed van het moederklooster, de Sint-Bertijnsabdij te St.-Omaars, floreerden de letteren in Sint-Winoksbergen. Zoals elders in Vlaanderen, is die litteraire produktie bijna uitsluitend van hagiografische aard. Niettemin bespeuren wij hier om zo te zeggen de geestelijke adem van de monniken. De tijd dat men de vrome uitspattingen van de hagiografen als holle formules zag, of als een opeenstapeling van kloosterlijke gemeenplaatsen, is voorbij. In de werken van een Rumoldus of van een Drogo, evenals in de anonieme *Vita secunda Sancti Winnoci* kan men de Vlaamse spiritualiteit als het ware in de wieg gade slaan.

Miniatuur uit de *Vita sancti winnoci in tribus libris, sequitur passio sancti oswaldi regis et translatio levinnae*. Dit werk, beter bekend onder de naam *Vita Oswaldi regis*, werd door Drogo omstreeks 1050 geschreven. (Archief van Sint-Winoksbergen, handschrift 19).

Van abt Rumoldus (+1068), die bij zijn tijdgenoten als een geleerde en een kenner op het gebied der letteren bekend stond, was geen enkel werk bekend. Wij kunnen waarschijnlijk aan hem een *Vita interpolata S. Winnoci* toeschrijven. Weliswaar is zij voor het grootste deel de weergave van de oude *Vita* van die heilige, maar met merkwaardige glossen, waar het monastiek ideaal van deze door zijn monniken zo geprezen abt op talrijke plaatsen doorschijnt.

Die aangevulde *Vita* werd rond 1064 door een anonieme monnik van de Gentse Sint-Pietersabdij herschreven. Ook hier konden wij zijn identiteit gedeeltelijk erkennen: het is de tot nog toe onbekende auteur van de *Vita Bertulfi abbatis Rentiacensis*, wellicht de „Wanderprediger” Wenricus die eens de wilde ridders van Affligem had weten te bekeren.

Toch moet de eer voor die litteraire opbloei aan de reeds genoemde Drogo toegekend worden. Hij is ongetwijfeld de markantste figuur uit het verleden van de Sint-Winoksabdij. Daarbij is hij, als wij ons niet vergissen, de enige met name gekende Vlaamse auteur uit de elfde eeuw. Om die reden zal het niet overbodig zijn het weinige wat wij over hem weten hier nog eens aan te stippen.

Drogo moet in het begin van de eeuw te Sint-Winoksbergen of in de buurt van de stad geboren zijn, want hij werd nog jong, *adhuc parvulus*, aan abt Rumoldus (1031-1068) toevertrouwd. Die laatste ontving zijn kloostergeloften en leidde hem op tot het priesterschap. In ieder geval was Drogo in 1058 priester. Daar hij in 1084 reeds als grijsaard „met wankelende stappen” zich naar Gistel en wellicht ook naar Doornik begaf, moet men aannemen dat hij omstreeks 1020 werd geboren. Zeer waarschijnlijk werd hij naar de moederabdij op de Aa gezonden om te studeren. Daar kon hij over een rijke bibliotheek beschikken en de opleiding genieten van geoefende leermeesters. Toen stelde hij de *Vita Oswaldi regis* op, blijkbaar zijn eerste werk, waarin hij zich als een *tiro* (beginneling) voorstelt. Die *Vita* is dan ook niets anders dan een zeer handige bundeling van excerpten uit het derde boek van de *Historia ecclesiastica* van Beda Venerabilis, voorafgegaan door een eigen proloog en aangevuld met enkele soms pittige beschouwingen.

In 1058 was een van zijn confraters, met name Balgerus, om onbekende redenen naar Engeland ingescheept. Hij belandde in Sussex, en had zich aldaar, in een kerkje toegewijd aan de H. Andreas, de relikwieën van een haast onbekende heilige, de maagd Lewina, weten eigen te maken.

Op 6 augustus 1058 was Balgerus met zijn vrome buit in Vlaanderen aangekomen. Hij werd er met geestdrift door zijn confraters ontvangen. Op dat moment verbleef in het gastenkwartier van de abdij een Saksische bisschop, Bovo. Deze toonde zich bereid om de gestolen relikwieën officieel te erkennen.

Een tijdje later maakte men de overgebrachte heilige aan de bevolking van de Vlaamse kust bekend. Het gebeente van de heilige Lewina werd tot op het eiland Walcheren rondgedragen; het manifesteerde haar heilwerkende kracht door enkele mirakels. Van de *circumlatio* schreef Drogo een niet onaardig verhaal, vol sprankelend leven met hier en daar een tikje gedurfde humor. Het eerste deel van de *Historia translationis S. Lewinnae* is een openhartig verslag van de vrome diefstal en van de gevaarlijke tochten van Balgerus op zee.

Het derde werk van Drogo, waarschijnlijk tussen 1070 en

1078 opgesteld, is de *Liber miraculorum S. Winnoci*. Hier deelt ons de hagiograaf enkele episoden uit zijn eigen leven mee. Zo vernemen wij dat hij op zijn beurt scheep ging naar Denemarken. Jammer genoeg weten wij niet met welke opdracht. Wellicht is zijn reis in verband te brengen met het bouwen of de versiering van de abdijkerk, waarvan abt Rumoldus de eerste steen had gelegd. Hoe dan ook, tijdens een tussenlanding in Hamburg, kwam Drogo bisschop Bovo toevallig tegen, die hem aan zijn verblijf te Sint-Winoksbergen herinnerde. Drogo werd daar getuige van een wonderbare genezing, bewerkt door een houten splinter van de relikwieënkas van de H. Winnocus, die Bovo naar Duitsland had meegenomen.

In zijn laatste jaren werd Drogo met een onderzoek naar het leven en de dood van een jonge vrouw, Godelieve, belast. Zij was dicht bij Gistel op bevel van haar echtgenoot gewurgd. Enkele mirakels hadden reeds bij haar graf plaats gevonden en dienden eveneens opgetekend te worden in het vooruitzicht van de plechtige verheffing van haar overblijfsels. Deze plechtigheid werd op 30 juli 1084 door bisschop Radbout van Noyon-Doornik gelcid.

De *Vita Godeliph*, in 1084 of kort tevoren geschreven, is vermoedelijk het laatste werk van Drogo. Hierna horen wij niets meer over deze auteur. Zijn sterfdag werd tot nog toe in geen enkel dodenboek of *necrologium* teruggevonden.

Hoewel hij een der aantrekkelijkste geesten van zijn volk is, schrijft Drogo heel slecht. Ondanks zijn belesenheid is hij een slechte latinist. Wellicht was hij te oorspronkelijk om zich aan de gestereotypeerde taal van zijn tijd aan te passen; hij gebruikt om zo te zeggen een eigen taal: geen latijn, maar „drogoens”. Daarmee scheidt hij leven, en dit is ontegenzeggelijk een zeldzame gave.

In de *Vita Godeliph* is Drogo soms zelfs onbegrijpelijk. En toch blijft het een meesterwerkje, een goed verhaal, gekenmerkt door fijne zielekennis en warme sympathie. Godelieve zou allang vergeten zijn, had zij de monnik van Sint-Winoksbergen niet als hagiograaf gevonden.

Bronnen:

Wij maakten gebruik van de volgende werken en artikels: A. PRUVOST, *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winoc*, 2 delen (Brugge, 1875-1878); F. BAIX en J. JADIN, artikel *Bergues-Saint-Winnoc* in *Dictionnaire d'histoire et de géographie eccl.*, VIII (Parijs, 1936), kol. 474-486; M. COENS, *La Vie ancienne de sainte Godelive de Ghisteltes par Drogon de Bergues*, in *Analecta Bollandiana*, XLIV, 1926, p. 102-137; W. LAMPEN, *De vereering van S. Oswaldus, bijzonder in de Nederlanden*, in *Ons Geestelijk Erf*, I, 1927, p. 142-157; N. HUYGHEBAERT, *Un légat de Grégoire VII en Flandre: Warmond de Vienne*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, XL, 1944-45, p. 187-200; dezelfde, *La «Vita secunda S. Winnoci» restituée à l'hagiographie gantoise*, in *Revue bénédictine*, LXXXI, 1971, p. 216-258; dezelfde, *Un moine hagiographe: Drogon de Bergues*, in *Sacris erudiri*, XX, 1971, p. 191-256; dezelfde, *De meier van Zwevezele in de „Miracula S. Winnoci”*, in *Handelingen van het Genootschap „Société d'Emulation” te Brugge*, CVIII, 1971, p. 213-229; dezelfde, *L'abbé Rumold de Bergues, auteur de la Vie interpolée de S. Winnoc*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, LXVII, 1972, p. 745-773; dezelfde, *Le cas de Mirolfe, un «potens» indigent en Boulonnais*, in *Le moyen âge*, 1973, p. 25-34; dezelfde, *Les deux translations du roi S. Oswald à Bergues*, in *Revue bénédictine*, LXXXVI, 1976, p. 83-93; dezelfde, *Adela van Frankrijk, gravin van Vlaanderen, stichteres van de abdij van Mesen (ca. 1017-1079)*, in *Iepers Kwartier*, XV, 1979, p. 65-132.

Résumé:

Au début du XIe siècle, le comte de Flandre Baudouin II (879-918) incorpora l'agglomération naissante de Bergues dans le réseau de fortifications qu'il fit élever le long de la côte flamande pour la défendre contre les invasions des Normands. L'église paroissiale des SS.-Pierre-et-Martin devint ainsi une église castrale. A ce titre elle fut pourvue d'un Chapitre richement doté. Bien plus le comte y fit transférer le corps de S. Winnoc, un ermite qui avait vécu à Wormhoudt et y avait été enterré.

Vers l'an mil le comte Baudouin IV (988-1035) déplaça le Chapitre en dehors du *castrum*, sur le Grocneberg. Les Chanoines de Saint-Winnoc se laissèrent très vite gagner par la vie séculière et détournèrent les biens de l'église au profit de leur progéniture. En 1022 le comte chassa les derniers chanoines et les remplaça par des moines bénédictins venus de l'abbaye de St-Bertin, qu'il venait de soumettre à la réforme lotharingienne de Richard de St-Vanne. Les moines de St-Winnoc débutèrent dans la même ligne. Pour les y aider, les comtes les aidèrent à reconstituer le domaine de St-Winnoc. C'était cette fois un domaine «ecclésiastique», c'est à dire qu'il était constitué d'«autels» (droits paroissiaux) et de dîmes levées dans quelque vingt-deux villages. Ce domaine est décrit dans le privilège que le comte Baudouin V accorda aux moines le 27 mai 1067, peu de temps donc avant sa mort. Cette chartre a été confirmée par le pape Pascal II en 1107 et par le pape Honorius II le 20 décembre 1127, par les comtes Charles le Bon en 1121 et Philippe d'Alsace en 1183.

A côté de l'ermite Winnoc, les moines vénéraient encore le roi-martyr de Northumbrie, S. Oswald, dont le culte avait été introduit à l'abbaye d'Echternach par S. Willibrord. C'est vraisemblablement la comtesse Ogive de Luxem-

bourg, femme de Baudouin IV, qui leur avait procuré des «reliques» de S. Oswald, rien d'autres que des fragments de la croix érigée sur le champ de bataille de Maserfelth par le roi-martyr ou du pal, sur lequel sa tête et ses mains avaient été clouées. Les moines durent attendre 1221 avant d'obtenir des reliques corporelles de S. Oswald.

Plus tard, en 1058, le moine Balger, envoyé en Angleterre, y volera des reliques de la vierge Lewinne. L'hagiographe Drogon a laissé le récit de ce pieux larcin et de la *circumlatio* du corps de Stc Lewinne en Flandre, c'est à dire du voyage que les moines lui firent accomplir jusqu'à l'île de Walcheren pour la faire connaître aux populations de la Flandre maritime. C'était au moment où l'abbé Rumold (†1068) construisait l'église abbatiale: la sainte pouvait l'aider financièrement dans cette entreprise.

Cet article voudrait dissiper, à propos de ces saints, quelques idées fausses que l'on se fait sur le rôle des moines dans la christianisation de la Flandre. Certes les moines de St-Bertin et de St-Amand, par ex., y ont largement participé, mais ils n'étaient pas encore «bénédictins»: c'étaient des moines iro-francs ou «columbaniens» dont le genre de vie était assez différent. Leur indépendance à l'égard de la hiérarchie épiscopale est bien connue. Leurs abbés étaient d'ailleurs généralement évêques. Charlemagne et ses successeurs leur imposèrent la pratique exclusive de la Règle bénédictine et une stricte clôture; ils en feront des sortes de chanoines réguliers voués à la pratique d'une vie liturgique que la réforme clunisienne viendra encore alourdir. Si les moines bénédictins ont encore conservé un certain contact avec les populations ambiantes, c'est parce que leurs églises, richement pourvues de corps saints, étaient devenues des lieux de pèlerinage très fréquentés.

Par ailleurs St-Winnoc a été, dès ses origines, une église, puis une abbaye «comtale». Quelques épisodes de son histoire aux XIe et XIIe siècle, notamment les abbatiats malheureux d'Ermenger et de Manassès, interrompus par la brigue de l'ambitieux Englebert, montrent les conséquences parfois lamentables de cette situation. Il n'empêche que les comtes eurent généralement à cœur la prospérité spirituelle et matérielle de ces mêmes abbayes. Ils favorisèrent à plusieurs reprises les réformes. C'est Robert II qui introduisit, en 1106, la réforme de Cluny à St-Winnoc.

Celle-ci ne s'imposa pas sans peine. On avait élevé le prieur Hermès à l'abbatiale pour en être le principal agent. Mais il dut démissionner après quelques années. Sans doute avait-il manqué de souplesse. Ses successeurs Thomas et Alfger semblent avoir eu plus de bonheur. Et pourtant l'abbaye avait complètement brûlé le 5 septembre 1123. Alfger s'attela à sa reconstruction: la nouvelle abbatiale put être consacrée en 1133.

Cependant c'est le XIe siècle qui semble avoir été la plus belle période de l'histoire de St-Winnoc. Il est vrai qu'il reste de cette époque un témoignage singulièrement attachant: l'œuvre du moine hagiographe Drogon, qui est évoquée dans la dernière partie de cet article, notamment la *Vita Godeliph* que le regretté M. Coens a fait connaître en 1927. Les écrits de Drogon, insuffisamment étudiés, permettent de saisir la spiritualité flamande pour ainsi dire au berceau. Quant à la *Vita secunda S. Winnoci*, trop souvent attribuée à Drogon, elle est l'œuvre d'un moine de St-Pierre de Gand exilé à Bergues.